Müslümanlık,
Evliyâcılıkla Nasıl Yapılandırıldı

*** ***

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

دار العِبَر للطباعة والنشر
Al-Ibar Publishing
İstanbul-2018

Müslümanlık,
Evliyâcılıkla Nasıl Yapılandırıldı

Çeşitli münasebetlerle ifade edildiği gibi;-*aslında*-**Müslümanlık**, İslâm'ın zaman içinde tedricen aşındırılmasıyla son olarak aldığı şekil değil, tam aksine ***tasavvuf***, ***tarikatçılık***, ***evliyâcılık*** ve ***milliyetçilik*** dörtgeni üzerinde kurulmuş *(İslâm'dan bağımsız)*, dinsel bir yapıdır. **İslâm**, kaynağını vahiyden alan ***ilâhî-evrensel*** bir din, toplumsal bir yaşam tarzı ve yönetim biçimidir. Müslümanlık ise ***millî-beşerî*** bir dindir.

Şu halde hiç tereddüt etmeden; ***evliyâcılık***, Türk Müslümanlığını besleyen dört temel kaynaktan biridir, diyebiliriz. Bu kaynağın peydahlanmasını, oldukça önemli bir temel nedene bağlamak mümkündür: ***Kimlik arayışı***! Bu arayış, Türklerin İslâm'la tanışmaya başladıkları tarihten günümüze kadar aralıksız devam etmiş, günümüzde ise hız kazanmıştır. Dolayasıyla taşıdığı önemin buradan kaynaklandığını vurgulamak gerekir.

Bu arayış ile evliyâcılık arasındaki ilgiyi bulabilmek, Türk insanın vicdanındaki gizli bir ıstırabı anlamaya bağlıdır. Ancak bunu başarmak pek de kolay değildir. Çünkü sekiz yüz yıllardır bu konuda ancak birileri, ağzından şu sözleri kaçırabilmiştir:

«Velâyet, fenâya varmış kimsenin halidir. Nübuvvet mertebesinden uludur. Bazı enbiya hazerâtı velâyete de sahip olmuşlardır. Lakin her velîde nübuvvet-i tarifiyye veya tebliğiyye mevcûd olagelmiştir.»[1]

Bu korkunç sözler o kadar ustaca örülmüştür ki; bugün -***(akaid**, **tefsir**, **fıkıh** ve **hadis)** olarak bilinen temel İslâmi ilimlerde*- kapsamlı bir akademik birikime ve geniş bir kültüre sahip olmayan ve tabiatıyla ***Arapçayı*** çok iyi bilmeyen kimse bu dört cümleden neyin amaçlandığını kolayca keşfedemez. Ancak -*çok özet ve nispeten girift olmasına rağmen*- bu ifade, evliyâcılığın temelindeki niyetin ne kadar tehlikeli olduğuna işaret etmektedir. Bu sözlerin, günümüzün insanı için ağdalı ve muğlak olması, Türkiye'deki yoğun kimlik arayışının sırrını öğrenmeyi büyük ölçüde engellemektedir. Ancak Türk olduğuna inanan hemen her insanın, kökenine karşı beslediği aidiyet duygularını kışkırtan bütün faktörlerin arkasında, -*yukarıdaki sözlerin derinliklerinde saklı*- bir hasretin, bir hayıflanmanın varlığına ihtimal vermek gerekir.

Günümüzde -*ne yazık ki ortam müsait olmadığı için*- yukarıdaki ifade üzerinde daha fazla durmanın doğru olmadığı takdir edilmelidir. Bu nedenle evliyâcılık akımının temelindeki niyet ve amacı bir kenara bırakarak, bu yolda sarf edilen gayretler üzerinde durmak daha uygun olacaktır.

---

[1] Hasan Lütfü Şuşud, İslâm Tasavvufunda Menakıb-ı Evliyâ, s, 163 İstanbul-1958.

Bilindiği üzere evliyâcılıkta tasarlanan temel sembol, ***«veli»*** olarak nitelenen kişiliktir. Bu kişiliğe kazandırılan vasıflar çok mühimdir. Her şeyden önce ona veliliğin niçin ve nasıl verildiğini bilmek gerekir. Bunun için sadece şu soru bile bir anahtar oluşturabilir: Evliyâdan biri olarak ünlenmiş herhangi bir kimsenin, hayatında bir kez bile: ***«ben veliyim, ben evliyâdan biriyim, ben arif-i billâh'ım, ya da ben keşif ve kerâmet sahibi yüce bir şahsiyetim…»*** dediği veya benzer bir ifade kullandığı acaba kanıtlanmış mıdır? Bunun çok nadir istisnaları olabilir; ancak istisna kaideyi bozmaz. Kaldı ki «Evliya» diye nitelenen ve yüceltilen insanların her biri ***«ben veliyim, ben evliyadanım»*** diye bir iddiada bulunsa bile o kimse, bunu -*Kur'ân ve Sünnet ölçüleriyle*- nasıl kanıtlayabilir? Nitekim böyle sıra dışı bir iddia ile kendini reklâm etmiş birilerine belki rastlandığı için ***«Kerâmeti kendinden menkul»*** diye bir deyim üretilmiş, bu gibi insanlar alaya alınmışlardır.

Şu halde Müslümanlar, madem ki Peygamberlerle veliler arasında çok sıkça ilgi kurmaktadırlar, örneğin *«Evliyânın hal ve gidişatta peygamberlere benzediklerini»* ileri sürmektedirler; öyle ise *–bunun gerçek olup olmadığını anlayabilmek için-* bu iki farklı kişilik arasında şöyle kısa bir karşılaştırma yapmakta yarar vardır:

Meselâ, Şair **Orhan Veli Kanık** gibi adı ***(Veli)*** olan kimselerden başka birilerinin *(Sûfî terminolojisindeki* ***«veli»*** *anlamında)* ***«ben veliyim»*** dediğine -*literatürde*- rastlanmamıştır. Muhtemelen çıkmış, aykırı fakat cılız bazı sesler bu gerçeği gölgeleyemez. Oysa üç peygamberin, -*kavimlerine hitaben*- çok açık bir ifade ile *«Ben size gönderilmiş Allah'ın elçisiyim»* dediği Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir.[2] Peki, neden velilerden hiç kimse örneğin ***«ben evliyâdan biriyim»*** diye bir iddiada bulunmamıştır? Bu soruya birçok kimseler (kendilerince) bir takım cevaplar yakıştırabilirler. Bu cevapların hiç birine Kitap ve Sünnette herhangi bir dayanak bulunamayacağı için, üzerinde durmaya gerek yoktur. Ancak üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır ki o da; -***«gavs», «kutup», «veli», «evliyâ», «Allah dostu»*** *ya da* ***«yatır»*** *diye ünlenmiş (daha doğrusu ünlendirilmiş) hiç kimse-hayattayken-, velilik iddiasında bulunmamış olmasına rağmen-* bu rütbenin onlara insanlar tarafından verilmiş olmasıdır. Tabiatıyla bu rütbelendirmenin de yine Kitap ve Sünnette herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. İşte evliyâcılığın temelsizliği ve bu akımın bütün sırları böylece -*çok kısa yoldan*- gözler önüne serilmektedir.

İslam'a göre kimlerin evliyadan sayılacağı ***Kur'ân-ı Kerim***'de, Yunus Sûresi'nin 62. ve 63. Âyetlerinde özetlenmiştir. Sadece iki sıfatla nitelenmişlerdir: 1. İman etmiş olmak, 2. Takva sahibi olmak. *(yani, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnememek)* Müslümanlıkta ise Veli, adeta bir ***«superman»***dir.[3] Onun için zaman ve mekân mefhumu yoktur. Evliyacılık, bu inanç üzerinde örülmüş ve ***kerâmetçilik*** üzerine kurulmuştur.

Bu ilgiyle belirtmekte yarar vardır; bir veli için ne kadar kerâmet üretilirse o veli o kadar ünlenir düşüncesiyle *(genelde)* çağdaş velilerin mürit ve hayranları birbirleriyle, kerâmet üretme yarışına girmiş olmalıdırlar. Nitekim *(müslimler şöyle dursun)*, bizzat Müslümanlar -*özeleştiri olarak*- şu yaygın söylemi her münasebette tekrar ederler: «***Şeyh uçmaz, mürit uçurur.***» Ünlendirme amaçlı bu tür yarışların sonucu olarak,

---

[2]Bu üç Peygamber: **Hz. Muhammed**, **Hz. Musa** ve **Hz. İsa**'dır. Bkz. El-A'raf/158; es-Saff/5,6. Her üçünün de ifadesi aynıdır: «اِنِّي رَسُولُ اللهِ اِلَيْكُمْ»

[3] İs a characterhavinggreatstrength, theabilitytofly, andotherextraordinarypowers.

tabiatıyla velilerden bazıları ünlenirken öbürleri sönük kalmış, ya da büsbütün silinmişlerdir. Şöhreti çok fazla yayılan velinin, bir de üzerine türbe inşa edilmiştir. Bu suretle ***türbecilik*** geleneği yaygınlık kazanmıştır. Müslümanlar arasında, faniyi ilâhlaştırma çabaları böylece müesseseleşmiştir. Eski dinlerin devamı olarak, Mülümanlıktaki çok tanrıcılığın oluşumu bu şekilde özetlenebilir.

Müslümanlar tarafından, *-menâkıbnâme ve tabakât adı altında, evliyâ kerâmetleri üzerine-* birçok eser yazılmıştır.[4] Bu hikayelerin, ***Kitap*** ve ***Sünnetin*** ruhuna ne kadar uygun oldukları, ya da bu evliyânın peygamberlere ne kadar benzedikleri, *-İslâm'ın iki temel kaynağı olan-* ***Kur'ân-ı Kerim***'e ve ***Kutub-i sitte***'ye[5] başvurularak tespit edilebilir. Ancak bu işlemi yapmak isteyenlerin hem çok büyük bir bilgi birikimine sahip olmaları, hem de uzun zaman alacak bir uğraş gerektirir. Bunun yerine, birkaç kerâmet hikâyesini okumak bile yeterli bir fikir verecektir.

1) Asırlar önce Arapça kaleme alınmış ünlü kerâmetçilik kaynaklarından birinde **İbrahim bin Edhem** hakkında şöyle bir hikâye yer almaktadır:

«İbrahim bin Edhem'in, -bir gün- bir tek dinar paraya ihtiyacı oldu, sahildeydi. Allah'a dua etti. Bir anda balıklar hareketlendi. Her balığın ağzında bir dinar para vardı. İbrahim, bunlardan yalnızca bir tek dinar aldı»[6]

2) Tarikatçılar tarafında **«İmam-ı Rabbanî»** unvanıyla meşhur edilen Hintli bir spiritüalist için şöyle bir kerâmet anlatılır:

«İmam-ı Rabbanî'nin şöhreti yayılıp uyanları çoğalınca, onu çekemeyen hasetçiler sultana şikayet ederek aleyhinde çekiştirdiler (Hindistan'da). Sultan da onu hapsettirdi. Üç yıl hapiste kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Serbest bırakılması da şöyle olmuştu: Zindan her taraftan sağlam koruma ve güçlü nöbetçilerle çevrili olduğu halde, İmam Hazretleri Cuma namazı için dışarı çıkarak namazı kılıp yerine dönüyor, nereden çıkıp gittiğini ise bilemiyorlardı. Onun bu kerâmetli halini gördükleri zaman hapisten çıkarıp serbest bırakmışlardı.»[7]

---

[4] Bunlardan özellikle Arapça kaleme alınmış şu üç kitap büyük rağbet görmüştür. Yazarlarıyla birlikte adları şöyledir:

1. أبو القاسم هبة الله بن الحسن الطبري اللاّلكائي(ت. 418ه.)، كرامات الأولياء
2 أبو محمد الحسن بن محمد بن الحسن الخلاّل(ت. 439ه.)، كرامات الأولياء.
3. يوسف بن إسماعيل النبهاني(ت. 1350ه.)، جامع كرامات الأولياء

[5]**«Altı Kitap»** anlamına gelen **Kutub-i Sitte**; uzmanlar tarafından oldukça dakik bir sistemle derlenmiş olan Hz. Muhammed'in hadislerinin kaynaklarıdır. İslâm'ın Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci temel kaynağını oluşturur. Kaybolmadan zamanında zaptedilen hadisler, bu eserlerde kalıcılık kazanarak İslâm'ın sağlam kalmasında belgesel birer kanıt oluşturdular. Bu kaynaklar ve derleyicileri, **«Sünnet inkârcıları»** olarak *-yakın geçmişte-* ortaya çıkan bir güruh tarafından ağır dille eleştirilmektedirler. İslâm'a karşı, Mülümanlığı kışkırtıcı bir araç olarak kullanılan Sünnet inkârcılığı mevcut dinsel kaosu daha karmaşık hale getirmektedir.**Kutub-i Sitte**'nin ve derleyicilerinin adları, *-önem sırasına göre-* şöyledir:

أبو عبد الله محمد بن إسماعيل بن إبراهيم البخاري (ت. 869/256)، جامع الإصول
مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري (ت. 831/216) جامع الإصول
أبو داود سليمان بن الأشعث الأزدي السجستاني (ت. 888/275) السنن
محمد بن عيسى السلمي الترمذي (ت. 892/279) السنن
أحمد بن شعيب النسئي (ت. 915/303) السنن
محمد بن يزيد الربعي القزويني، ابن ماجه (ت. 886/273) السنن

[6] Kaynak: **أبو القاسم هبة الله بن الحسن الطبري اللاّلكائي، كرامات الأولياء. Sayfa/265, El-Mektebetu'l-İslâmiyye, Kahire-2010.**

[7] Kaynak: **يوسف بن إسماعيل النبهاني، جامع كرامات الأولياء sayfa/**1/556. مركو أهل السنة, Gujrat-Hindistan-2001

3) Günümüzde yaşayan bir Türk gazeteci, köşe yazısında, bir kerâmet hikâyesini şöyle anlatmaktadır.

«Bir gün bazı insanlar, Hasan Harakani Hazretlerinin evine onu ziyarete gittiler. Gelip kapısını çaldılar. Kapıyı Şeyh'in hanımı açtı ve kendilerine Hasan Harakani'nin evde olmadığını, dağa odun kesmeye gittiğini söyledi.

Misafirler, gelmişken kendisini görmeden dönmek istemediklerinden, Şeyh'in gittiği dağa doğru yol aldılar. Bir müddet sonra bir de ne görsünler(!); Şeyh, bir aslanın üzerine ata biner gibi binmiş. Eline de bir yılanı kırbaç olarak almış, kendilerine doğru geliyor. Sormuşlar, "Şeyhim bu ne hal?" O da demiş ki;

"Evdekine (hanımın bana yaptıklarına) sabrettim de onun karşılığı Allah bu gördüğünüz hali bana nasip etti (!)»[8]

Bu hikâyeyi nakleden yazar **Nevzat Laleli**, üç muhtemel nedeni sıraladıktan sonra aynen şu ifadeyi kullanıyor:

«Bu ve benzeri hiçbir gerekçenin böyle abartılmış bir hikâyeyi anlatmak için bize ruhsat vermez.»

Büyük olasılıkla, ***Müslümanlık*** ile ***İslâm***'ı birbirinden ayırt edemeyen; yukarıdaki *(düşük)* cümlesinden, Türk dil kuralları hakkında yeterli bilgilere bile sahip olmadığı anlaşılan yazar, kısıtlı kültürüne rağmen kerâmetçiliği eleştirmektedir. Bu, bir Müslümanın özeleştirisi olarak; Mülümanlığın hem ne derece kuralsız ve sınırsız bir din olduğuna, hem de bu dinin İslâm'la hiçbir surette ilişkilendirilemeyeceğine işaret eden yüzlerce *(belki binlerce)* kanıttan biridir.

Bu tespiti daha da güçlendiren başka bir nokta da var; yazar, büyük bir saygıyla andığı son dönem Nakşbendî şeyhlerinden **Mehmet Zahit Kotku**'nun aşağıdaki sözlerini naklederek kerâmetçiliğe karşı olumsuz kanaatini -*sözde*- delille açıklamak istiyor. **Kotku**'nun sözleri şöyledir:

«Bazı insanları uçuruyorlar, kaçırıyorlar. Bunlar nefsin aldatıcı oyunlarıdır. Sen kendini Allah'a sevdirebiliyor musun? İşte bütün mesele budur.»

İyi de bu sözleri söyleyen aynı **Mehmet Zahit Kotku**, yazdığı bir kitapta -*kendini yalanlarcasına*- şu ifadeyi kullanıyor:

«Bu tarikde şeyh, kemâl-i marifet ile mütehakkık olursa, ifâzada *(yardım etme konusunda)* ***ölü ile diri müsavi olurlar. »***[9] **Kotku**'nun başka bir ifadesi de şöyledir:

«Mürîd nefsini dünya alakalarından sıyırıp, kuyûdât-ı tabi'ıyyeden içini boşaltır ve kalbini ulûm ve nükûşdan ve havâtır-ı kevniyyeden temizler, sonra o meyyitin ruhâniyetinden feyiz alıncaya kadar o nuru kalbinde saklar; muhafaza eder. Eğer râbıta meyyitin kabrinin yanında olursa, o kabrin sahibine selâm vermek lazımdır. Kabrin sağ ayak tarafına durur. Bir fatiha üç ihlâs ve bir âyet'ül-Kürsî okuyup

---

[8] Nevzat Laleli, Bizim Anadolu Gazetesi. 10.03.2018.

[9]. MehmedZâhidKotku (H. 1313/M. 1897-H. 1401/M. 1980) Tasavvufî Ahlâk: 2/272

sevabını o mevtânın ruhuna hediye eder. Sonra ruhâniyetine teveccüh edip istifâze eder. <u>Nitekim (sav) efendimiz hazretleri "İşlerinizde güçlükle karşılaştığınız; kararsız olduğunuz zaman, kabir ehlinden yardım isteyiniz." buyurdular</u>.»[10]

Bu sözlerin, Hz. Peygamber'e ait olduğunu ileri sürmek, hakikaten büyük bir cüret meselesidir. Önemli bir kitlenin saygı duyduğu bir kişi tarafından bu sözlerin Hz. Muhammed'e pervasızca mal edilmiş olması, *-hem bu şahsın, hem Müslümanların, hem de bağlısı oldukları-* **Müslümanlık** adındaki dinin, *-evliyâcılıkla, kerâmetçilikle ve ölücülükle-* ne hale düşürüldüğü, bir ibret tablosu olarak ortadadır. Dolayısıyla bütün bu çelişkilere vakıf olduktan sonra Müslümanlığı İslâm ile ilişkilendirmek imkânsızdır.

[10]. M. Z. K. Tasavvufî Ahlâk, s. 2/272

«Bu yakışıksız sözlerin, Hz. Peygamber (s)'e ait olduğunu ileri sürecek kadar çığırdan çıkmış olanlar, elbette ki bu suretle hem kişiliklerini, hem de öncülüğünü yaptıkları tarîkatın iç yüzünü bütün çıplaklığıyla ortaya koymuşlardır. Burada söylenebilecek tek şey, bu gibi kimselerin peşinden giden insanlara Hz. Peygamber (s)'in şu sözünü hatırlatmaktır: "Kim, benim adıma yalan uydurursa, yerini cehennemde hazırlasın!"» (Bkz. İmam Buhârî -Muhammed b. İsmail-, Sahîh'ul-Buhârî C. I, İstanbul-1315 S. 36; İmam Muslim -Muslim b. Hajjâj el-Quşeyrî-, Sahhih'uMuslim, C. I, s. 10) Bkz. Eriduddin AYDIN, Tarikatta Rabıta ve Nakşbendîlik s.26

Ayrıca: «Yukarıdaki ağdalı anlatım, büyük ihtimalle **AbdulhakîmArvâsî**'nin, **Râbıta-i Şerîfe**adlı kitabından küçük bir değişiklikle ve biraz da sadeleştirilerek neredeyse aynen kopya edilmiştir. Ancak bu izlenimi uyandırmamak için yazı, alıntıyı yapan **MehmedZâhidKotku**tarafından tırnak içine alınmamıştır. Adı geçen kitapçık, bugünkü nesil tarafından anlaşılmamaktadır. Okuyanları büyülemek için böyle çetrefil bir üslup kullanıldığı olasılığı büyüktür.»Bkz. Eriduddin AYDIN, Tarikatta Rabıta ve Nakşbendîlik s. 26